

de schouw

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Nr. 3-1983

herfstschouw 1983

30e jaargang nr. 3

21 september 1983

INHOUD

- 57 Houtwallen op De Hoge Veluwe — M.J. Nooren
64 De „Dennescheerders”
65 De Hoge Veluwe het jaar door — W.A. de Jonge
68 Voortgang mierenproject — Klaas Stoker
69 Hoge Veluwe zwerftocht op zaterdag 15 okt. 1983
69 Stemningsbeelden no. 5 — Joop Comijs
71 Uitnodiging Herfst Hoge Veluwedag
72 Verslag over de jaren 1981 en 1982 van de
Stichting het Nationale Park „De Hoge Veluwe

de schouw

Orgaan van de Vereniging "Vrienden van De Hoge Veluwe"

Eindredactie: W.H. Borst en W.H. Diemont.

Inzenden kopij vóór 15 februari, 15 mei, 15 augustus en 15 november.

Alle correspondentie aan: Redactie van De Schouw, Wildernislaan 49, 7313 BD Apeldoorn.

Overname uit de inhoud van dit tijdschrift is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en onder vermelding van de bron.

Houtwallen op de Hoge Veluwe

In het kort

In het Nationale Park zijn meer dan 100 houtwallen aangetroffen met een gezamenlijke lengte van ca. 25 km. Uit onderstaande samenvattende tabel blijkt dat de meeste wallen voorkomen op de Kemperberg. Daarnaast komen houtwallen voor in het gebied van Oud Reemst, Hoog Baarlo en de Pampel. Een belangrijk deel van de wallen dateert van voor 1750 (tabel 1). Deze wallen zijn voornamelijk aangelegd langs de oude bouwlanden of enken. Daarna zijn vooral tussen 1830 en 1900 wallen aangelegd langs bospercelen en langs een aantal in die tijd ontgonnen bouwlandkampen (tabel 1 en fig. 1).

De functie van de wallen was eigendomsmarkering, keren van wild en schapen, houtproductie en zandkering. Veel van het bouwland is niet meer als zodanig in gebruik; een gedeelte is beplant met (naald)bos.

De houtwallen hebben hun vroegere functie verloren, de wallichamen zijn verzakt en vervlakt, en de vegetatie is jarenlang niet onderhouden. De houtwallen zijn belangrijk omdat het bouwsels zijn van de vroege

De plantenwerkgroep van de Vrienden van de Hoge Veluwe heeft in 1981 een aantal houtwallen geïnventariseerd. De hierbij verkregen resultaten bleken zo belangrijk te zijn, dat de Vereniging in het begin van 1982 professionele hulp zocht en Drs. M.J. Nooren daartoe bereid vondt.

De inventarisatie werd door haar voortgezet en afgerond met een rapport. Dit rapport geeft ook een aantal adviezen voor het restaureren van een aantal houtwallen. Op verzoek van de Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe wordt de studie van de houtwallen momenteel nog aangevuld met enig historisch onderzoek.

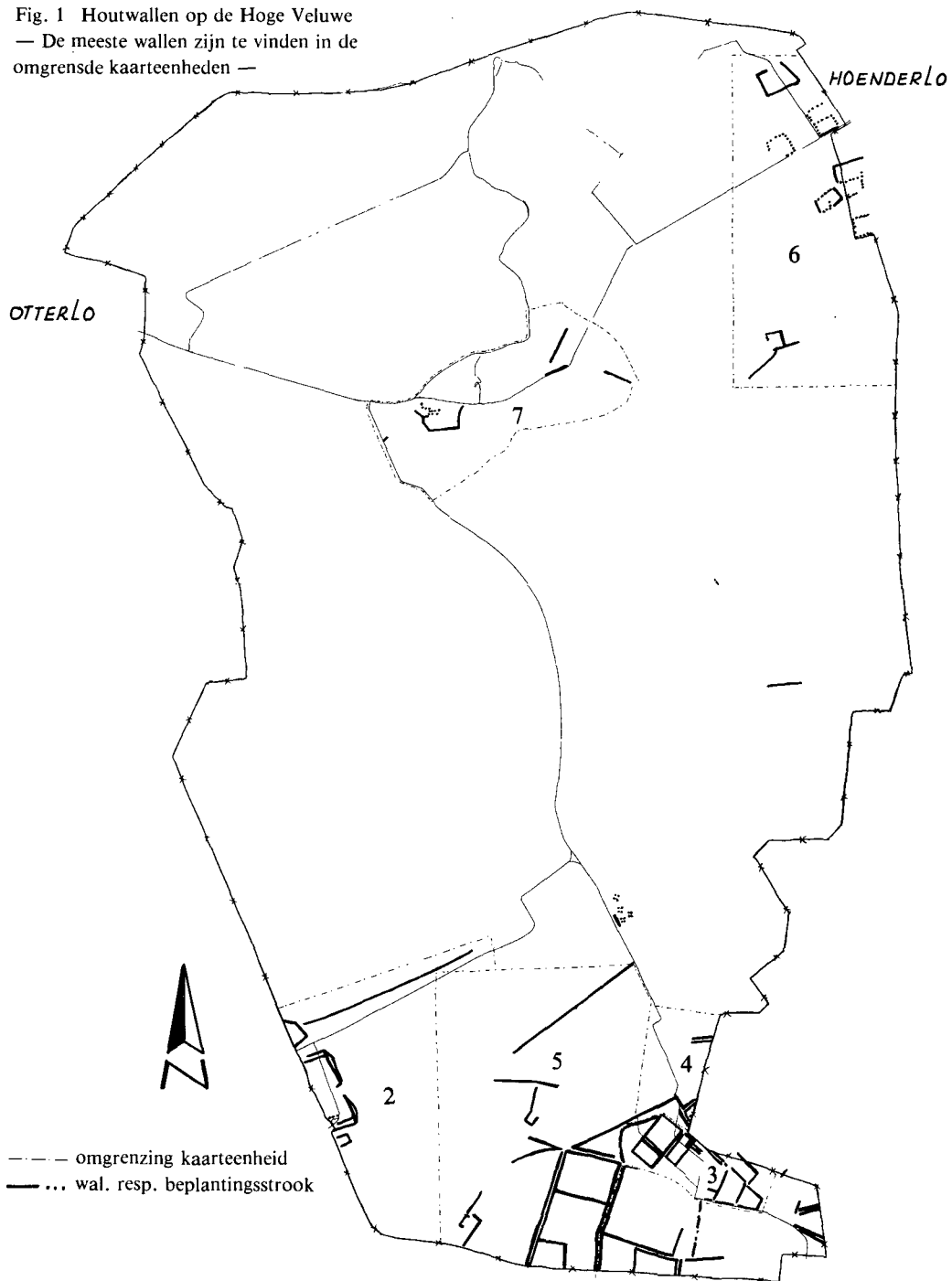
In de Schouw zullen enkele artikelen verschijnen over de resultaten van het houtwallen-onderzoek. Redactie.

re agrarische bevolking. Het zijn cultuurhistorische monumenten, die de agrarische activiteiten van onze voorgangers aanschouwelijk maken. Ook kunnen de houtwallen, vooral wanneer zij regelmatig onderhouden worden, interessante vertegenwoordigers van de flora bevatten, en aan vele dieren een schuil-, woon- of voederplaats bieden.

Terreinno.:	2	3	4	5	6	7
Naam	Oud-Reemst	Kemperberg			Hoog-Baarlo	Pampel & elders
Datering van	1300?	1630	1830	1650	1830	1570
Aanleg tot	1870	1740	1870	1950	1900	1950?
Aanleg rond:	bouwland (o.a.)	bouwland	bouwland	bos	bouwland (bos)	bouwland (o.a.)
Totale lengte in 1982 (km)	3,5	4,7	1,5	12,9	2,4	2,2

Tabel 1. Overzicht van de ouderdom en het aantal houtwallen (km) op de Hoge Veluwe door de omgrenzing en nummering van de gebieden (zie fig. 1)

Fig. 1 Houtwallen op de Hoge Veluwe
— De meeste wallen zijn te vinden in de
omgrensde kaarteenheden —

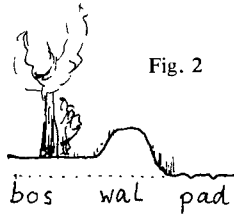

De wal

De wallichamen zijn meestal 60 tot 80 cm hoog. De begeleidende greppels — aan één of twee zijden — doen de wallen hoger lijken. De breedte van de meeste wallen bedraagt aan de voet 3 tot 4 m en aan de top 1,5 m.

Veel van de wallen zijn min of meer asymmetrisch van vorm zoals figuur 2 laat zien. Sommige bospaden zijn omzoomd door twee wallen, zodat deze paden lijken op holle wegen.

Op de top en de bovenste rand van het ta-

lud van de meeste wallen groeien tegenwoordig hoge opgaande eiken en/of berken, in een of twee, soms meer, onregelmatige rijen. Lage jonge bomen en struiken zijn zelden in groter aantal aanwezig (zij kiemen af en toe wel, maar kunnen zich vaak niet vestigen door wildvraat). Hierdoor, en door het afsterven en verdwijnen van bomen zijn openingen ontstaan, waardoor een open structuur ontstaat. Zelfs wanneer de kruinen van de bomen aaneengesloten zijn en een hoge bedekkingsgraad toegekend is, is dit het geval. Een kruidlaag van voornamelijk grassen en/of heideplanten en een moslaag is meestal op de top en de bovenste helft van het talud van de wal aanwezig. De onderste helft van het talud is

Een typische houtwal. — Foto: Timmerbeil.

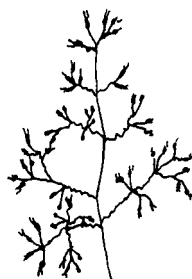

veelal geheel bedekt met een dikke laag van afgevallen bladeren die ook de greppels vullen. De greppels staan vrijwel steeds droog. Op sommige wallen is waargenomen, dat er een duidelijke differentiatie in de groeiplaatsen van de verschillende planten is. Zo groeit b.v. struikheide of bosbes vooral op de hoge randen, en veelbloemige salomonszegel en diverse varens op naar het noorden of noordwesten gerichte taluds. Bij asymmetrische wallen met een steil talud is zo'n verschil in begroeiing, aangepast aan het profiel van de wal, veelal bijzonder duidelijk. Zoals voor duinhellingen is vastgesteld, kennen naar het noorden gerichte hellingen een vochtiger en gelijkmatiger microklimaat dan zuidhellingen.

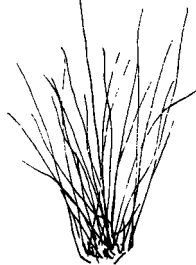
De planten

Vegetatiekundig gezien zijn de begroeiingen van de wallen te klassificeren als bossen van Eiken-klasse: voornamelijk als bossen van zure, zeer arme zandgronden (Eiken-Berkenbos of *Quercus robur*-*Betuletum*) en plaatselijk als bossen van zure, maar niet zeer arme zandgronden in een gedegradeerde vorm (Beuken-Eikenbos of *Fago-Quercetum*).

In de kruidlaag overheerst meestal de bochtige smele. Deze grassoort is algemeen in bossen van deze gronden. Andere vaak abundant aangetroffen soorten zijn gladde witbol en gewoon struisgras, en in mindere mate kruipend struisgras. Van de eerste twee grassen is bekend, dat zij op lichtelijk voedselrijke zandgronden voorkomen. Gladde witbol en gewoon struisgras komen nauwelijks voor op wallen die langs bospercelen aangelegd zijn, terwijl deze wallen niet sterker beschaduwd zijn. Het voorkomen van deze grassen op langs bouwlanden aangelegde wallen zal dan mede beïnvloedt zijn door het (vroegere) bemesten van de bouwlanden. Voor bossen van de Eiken-klasse kenmerkende en ook vaak waargenomen soorten zijn: kamperfoelie, hengel, blauwe bosbes en rankende helmblom. De rode bosbes wordt alleen sporadisch gevonden.

rankende helmblom

bochtige smele

pilzegge

veelbloemige salomonszegel

Varens, vooral de brede en smalle stekelvaren, worden vaak op de wallen in kleine aantallen aangetroffen. Op enkele wallen komen deze varens in grote aantallen voor. Enkele voor bossen van iets voedselrijkere zure zandgronden (Fago-Quercetum, Beuken-Eikenbos) kenmerkende planten zijn op sommige wallen in gering aantal aangetroffen: hulst, lelietje-van-dalen of veelbloemige salomonszegel. Het lelietje-van-dalen werd op een wal vlakbij een huis aangetroffen en is daar wellicht aangeplant. Twee nogal zeldzame wilde appelbomen werden op een wal bij Oud Reemst gevonden. Deze soort is kenmerkend voor het Beuken-Eikenbos. Het dalkruid en de valse salie groeien eveneens voornamelijk in het Beuken-Eikenbos. Beide soorten zijn vrij talrijk op wallen bij de Pampel aangetroffen. Een heel enkele keer werd de breedbladige wespenorchis gevonden.

Op sommige wallen groeit veel pijpestroetje. Twee op de wallen zeer algemeen voorkomende, maar onopvallende kensoorten van heidegemeenschappen zijn de pilzegge en het liggend walstro. Struikheide en dopheide komen vooral langs de bospaden soms massaal voor.

Op een aantal wallen komen een of enkele plantensoorten voor, waarvan bekend is dat zij een duidelijk stikstofhoudende bodem nodig hebben. Dit is het geval met de gewone vogelmuur, die een zeer algemene begeleider is van wallen in Nederland. Andere stikstofminnende planten die zijn aangetroffen zijn de gewone hennepnetel, brandnetel en vele soorten bramen. Deze planten komen steeds in beperkt aantal voor, voornamelijk op wallen die grenzen aan de (vroegere) akkers van de Kemperberg en Oud Reemst. Op dergelijke wallen van de Kemperberg komen naast de bovengenoemde planten soms soorten voor, waarvan bekend is dat ze groeien op min of meer voedselrijke en enigszins vochtige grond: hennegras, pitrus.

Overigens vallen de Veluwe wallen op door de geringe aanwezigheid van ruderaalplanten zoals de brandnetel. Op vergelijk-

bare wallen elders in Nederland zijn dergelijke planten veel sterker vertegenwoordigd (Nooren 1982). Dit duidt op een geringe storing van de wallen in het Park.

De dieren die de wallen opzoeken laten vraatsporen achter, vooral grofwild, konijnen en muizen. De laatstgenoemde graven graag holen in de wallen. Verder vallen vooral de vogels op, zoals spechten, mezen en uilen.

Betekenis

De wallen zullen vanouds zijn opgeworpen om, samen met de beplanting de percelen te markeren (later verving het kadaster deze noodzaak), wild en schapen te keren en plaatselijk vermoedelijk ook om zandverstuiving tegen te gaan of te voorkomen. De begroeiing van de wallen was ook van belang omdat men hiervan gebruikshout, brandhout en eikenbast voor de leerlooierijen kon winnen.

Een vroeger regelmatig gehakte eik op een wal.

Foto: Timmerbeil

Een verwaarloosde houtwal. — Foto: Timmerbeil.

Veel wallen waren vanouds begroeid met eikenhakhout. De beplanting werd ca. elke tien jaar „afgezet” of „gehouden”, dat wil zeggen geheel gekapt vlak boven de grond, waarna van de stobben weer talrijke stammetjes uitschoten zodat binnen 3 jaar weer een dicht struweel gevormd was. Al 40 à 80 jaar is dit houtgewas niet meer als hakhout onderhouden. Een groot deel van de wallen (13,4 km) is tegenwoordig vrijwel onbegroeid; d.w.z. minder dan 25% van de wal is bedekt met bomen (tabel 2).

Tabel 2. De begroeiing van de houtwallen in 1870 en in 1982

Begroeiing	1870	1982
	(km)	
Hakhout	7,7	—
Opgaande bomen	13,9	13,9
Onbegroeid	2,1	13,4
Totaal	23,7	27,3

Wanneer men de wallen tegenwoordig ziet, lijkt het onwaarschijnlijk dat zij schapen of wild konden tegenhouden. Het wallichaam is inmiddels verzakt en door wind en water

afgerond en de beplanting moet vroeger veel dichter van structuur geweest zijn. Ontstane gaten werden vroeger meteen opgevuld. Wellicht stelden sommige wallen, in het bijzonder die rond bospercelen, toch niet zozeer een ondoordringbare barrière voor, dan wel een duidelijke scheiding die mens en dier vertelde „tot hier en niet verder”. Erachter dreigden honden, strikken en voetangels, of voor een herder, het in beslag nemen van zijn schapen.

Meestal omgaf men vanouds een voor ontginning uitgekozen stuk heide meteen in zijn geheel met een wal. Daarna werd er een huis gebouwd, geploegd, gemest en gezaaid. Grote terreinen konden onderverdeeld worden door wallen. Als men de ontginning later wilde uitbreiden kon er een nieuw aangrenzend stuk heide omwald worden. In latere tijd werd steeds meer heide tot bos omgevormd. Tot omstreeks 1850 omgaf men het toekomstige bosperceel met een wal, waarna het beplant of bezaaid werd. Gezien het ontbreken van onderhoudssporen onderhield men de begroeiing van deze bosrandwallen vermoedelijk minder intensief of staakte hakhoutbeheer hier eerder dan rond de bouwlanden.

Aanbevelingen

Op grond van hun ouderdom, de landschappelijke ligging en de nog aanwezige bouwlanden komen voor herstel vooral in aanmerking de houtwallen rond de (ten dele nu beboste) bouwlanden in het gebied van de Kemperberg en van Oud Reemst. Aanbevolen wordt voor een deel van deze houtwallen de exploitatie als hakhout in overweging te nemen, zowel om cultuurhistorische redenen als vanwege de betekenis van hakhout voor flora en faunaelementen. In dit verband zou het interessant zijn na te gaan hoe het staat met de kosten van onderhoud van het hakhout en de mogelijke opbrengsten aan houtprodukten. Voor de overige wallen wordt aanbevolen, een begroeiing van opgaande eiken en/of berken te handhaven.

Ten aanzien van de cultuurhistorische en

landschappelijke waarden kan het volgende worden opgemerkt. De meeste wallen zijn oud (100 jaar) of zeer oud (350-500 jaar, misschien zelfs nog ouder). Zij omgaven vanouds landbouwpercelen. Tot zo'n 100-150 jaar geleden was de hakhoutcultuur in Nederland zeer algemeen verbreid, terwijl er nu nog maar heel weinig hakhout is. De houtwallen rond de oude bouwlanden op de Hoge Veluwe werden vroeger als hakhout beheerd; de bomen tonen daarvan vaak nog sporen. Cultuurhistorisch en landschappelijk gezien zou de waarde van deze wallen toenemen, als de begroeiing weer tot hakhout omgevormd zou worden. Wat de natuurwaarden van hakhout aangaat moet eerst opgemerkt worden dat er nog maar heel weinig onderhouden hakhout in Nederland is; in het bijzonder als het gaat om hakhout van het Eiken-Berkenbos.

Als het hakhoutbeheer van een wal op de Kemperberg of bij Oud-Reemst weer opgevat wordt, dan kan het vroegere uiterlijk over 10-20 jaar weer hersteld zijn. Een toename van de natuurwaarden zal minder duidelijk, maar vermoedelijk toch vrij snel inzetten. Paddestoelen en mossen zullen baat hebben bij de grillige structuur van de stammen en stronken en een beschutter klimaat. Hiervan zullen ook insecten, met name kevers, vlinderrupsen, hommels etc. profiteren. De door het hout beschermde strooisellaag zal door vele larven, wormen, mieren en kleine ongewervelde dieren bevolkt zijn. Een uitstekende vluchtplaats, woon- en winterkwartier kan het hakhout tevens bieden aan padden, de zandhagedis, slangen, haas, konijn, mol, egel, bunzing, vos, de zeldzame boomarter en allerlei vogels. Voor een aantal van deze dieren, zoals voor vlinders en vogels, zal het belangrijk zijn dat een hakhoutwal aan een open landschap van akkers of heiden grenst. Het grofwild zal het eenmaal dichte hakhout niet zo gemakkelijk binnendringen.

Het hakhout zal op den duur meer struweelsoorten en klimplanten dan het op-

gaande loofbos bevatten, b.v. sporkehout, bramen, kamperfoelie. De kruidlaag zal wisselen in het verloop van de kapcyclus: bosplanten (kruiden en varens) zullen tijdelijk achteruitgaan ten gunste van kapvlak-planten zoals het boskruiskruid, wilge-roosje en bochtige smele, maar bij sterker wordende beschaduwning terugkeren. De door de wallen omsloten akkers dienen bebouwd te blijven omdat zij een functioneel-landschappelijk geheel met de

wallen vormen. Het zou de schoonheid en waarde van het Park ten goede komen als een aantal van de oude bouwlanden, die in recente tijd met bos beplant zijn, weer gecultiveerd zouden worden. Enige terreinen op de Kemperberg komen hiervoor vooral in aanmerking. In een volgend artikel zal nader worden ingegaan op de geschiedenis van de oude houtwallen van Oud-Reemst en bij de Kemperberg.
Juli 1983

M.J. Nooren.

De „Dennescheerders”

Vele vrienden van de Hoge Veluwe beschouwen het park als hun eigen tuin. En zoals dat voor elke tuin geldt, dient ook in deze tuin regelmatig gewied te worden.

Reeds vele jaren zijn de „Dennescheerders” op dit punt actief. Van september tot medio mei wordt regelmatig gewerkt. In overleg met de leiding van het park worden projecten uitgezocht die door de „Dennescheerders” worden uitgevoerd. Ook voor het inmiddels aangebroken seizoen is weer een uitgebreid programma opgesteld.

De zaterdag-ploegen werken vanaf 10 september 1983 elke zaterdag terwijl de donderdag-ploegen vanaf 8 september 1983 om de 2 weken werken. De ploegen verzamelen om 9 uur voor de „Pampel”.

De donderdag-ploegen en de ploeg van de 2e zaterdag van elke maand zullen zich bezighouden met het verwijderen van dennenopslag. Op de overige zaterdagen wordt Amerikaanse vogelkers gerooit.

Op zaterdag 17 december 1983 wordt de traditionele oudejaarsviering gehouden. Om 10 uur verwachten wij u in „De Pampel”.

Op 19 mei 1984 wordt het werkseizoen op feestelijke wijze afgesloten.

Nadere mededelingen daarover volgen.

Nieuwe leden zijn van harte welkom. Inlichtingen worden gaarne verstrekt door de ploegleiders.

De leiding van de donderdag-ploeg berust bij:

W.L. Nolke, St. Nicolaïlaan 17,
6821 HL Arnhem, tel. 085-433471

De leiding van de zaterdag-ploegen is in handen van:

1e zaterdag van de maand:

W. van Baaren, Van Hogendorpstraat 35,
3931 HM Woudenberg, tel. 03498-3045

2e zaterdag van de maand:

A.E. van Wijkck, Kalmoesstraat 16,
7322 NT Apeldoorn, tel. 055-662088

3e zaterdag van de maand:

M. Pronk, Diamantstraat 20,
7314 HP Apeldoorn, tel. 055-552393

4e zaterdag van de maand:

M.E. de Ruiters, Brakelseweg 50,
6707 DX Wageningen, tel. 08370-10071

Eventuele,

5e zaterdag van de maand:

A.E. van Wijkck, Kalmoesstraat 16,
7322 NT Apeldoorn, tel. 055-662088

De Hoge Veluwe het jaar door

In de komende maanden is het weer herfst. Een tijd waarin melancholie en verstilling de mensen bekruipt. Een uitvaart-verzekeraar heeft de vallende verdorde bladeren zelfs als reclame voor zijn zaak gezien. Maar de herfst een tijd van stilstand en dood te noemen, lijkt me wel in strijd met de feiten! Net als in het voorjaar, kun je duidelijk zien dat er door het leven hard gewerkt wordt aan óverleven.

Van oudsher is de herfst de tijd van de oogst, fruit, aardappelen en bieten, en het klaarmaken voor de zware wintertijd. Ook planten en dieren bereiden zich daarop voor. Bloemen bloeien uit en hun zaden worden op soms ingenieuze wijze verspreid om voor de winter een plaats te vinden waar het als kiemplant of als zaad kan overwinteren om in het voorjaar weer een krachtige plant te vormen. Vlaamse gaaien en eekhoorns verzamelen eikels en beukenootjes en ze slaan die op op plaatsen die ze zelf weer goed terug kunnen vinden. Ik herinner aan de interessante lezing van dr. J. Bossema over de Vlaamse Gaai en de eikel. Wie weet ziet u in het kalend geboomte een gaai met een eikel in de snavel (en vier in de slokdarm, weet u nog?).

De bomen en struiken treffen maatregelen om uitdrogen in de winter tegen te gaan. Zou de boom het blad behouden, dan zou de ademhaling door die bladeren een geduchte aanslag doen op de vochthuishouding, en dat terwijl de sapstroom als gevolg van de lage temperatuur vrijwel stilstaat. Eerst onttrekt de boom de nuttige bestanddelen aan het blad: suikers, het reservevoedsel, wordt elders opgeslagen en de chlorofylkorrels worden in de takken en de stam opgeslagen. Deze stof was verantwoordelijk voor de groene bladkleur. Andere stoffen blijven achter zoals het xantofyl dat een gele en het caroteen dat een oranje kleur aan het van zichzelf kleurloze

celvocht in de bladeren geeft. Ook wordt er meer anthocyaan aangemaakt wat een paarsrode verkleuring geeft, enigszins afhankelijk van de zuurgraad van het omringende celvocht. Deze kleuren geven het blad die typische herfstkleur. We namen het op onze wandelingen al in september in de krenteboompjes waar, en in oktober tooide het de Amerikaanse eik in een fantastisch kleed.

Hierna zal het blad afvallen, een proces dat door hormonen geregeld wordt. Met name het hormoon auxine speelt hier een belangrijke rol. Het auxine, dat door het blad wordt gemaakt, remt de vorming van kurkcellen in de bladsteel. Wanneer de daglengte vermindert en de temperatuur lager wordt, neemt het aanmaken van auxinen af en de remmende werking verdwijnt. De bladsteel vormt nu op de scheiding met de tak waar het aan groeit een dunne laag wasachtige cellen, die als het blad afvalt het lidteken volkomen waterdicht afsluiten. Zowel vochtverlies vanuit de boom, als rotting door inwatering worden op efficiënte wijze voorkomen. Vanaf medio oktober kunt u de verse lidtekens/kurkwandjes nog heel goed waarnemen aan de takken.

Het proces van verkleuren en bladval begint niet zomaar, het heeft alles te maken met het daglicht, beter nog het afnemende aantal uren daglicht. Dit valt goed te zien wanneer u eens kijkt naar bomen die vlakbij een straatlantaarn staan. In het algemeen blijven die langer groen dan hun verderop staande soortgenoten zonder bijlichter.

Overigens reageert niet alleen de bladverkleuring op de daglengte. De fraaie chrysanthen die het hele jaar door uw huiskamer sieren — herfstbloemen van oudsher — zijn typische kortedagbloeiërs. De kwekers verkorten op kunstmatige wijze de daglengte, de plant „vergist” zich en gaat bloeien. En de begonia in uw vensterbank onderging waarschijnlijk hetzelfde procedé.

Maar het is niet mijn bedoeling om u de herfst in de huiskamer te laten beleven. Neen, ga er nu op uit. Laat het regenen, stormen of doodstil en mistig zijn, in elke weersgesteldheid zult u kleine natuurwonderdijzen zien!

Op een zéér mistige morgen in september 1982 wandelden we de ons zo welbekende paden. De mist maakte de bekende omgeving heimzinnig, het geluid werd door een dichte vocht-deken gedempt. En ineens sta je oog in oog met een kruisspin die haar schitterende wielweb heeft opgehangen in de takken van een struik. Griezels vind ik het, maar wat is dat web kunstig geweest. Ik las eens dat de spindraad voor het web gemaakt wordt uit verschillende spintepels (uitmondungen van de spinklieren op het achterlijf). Eén enkele draad is sterker dan een staaldraad van dezelfde dikte zou zijn. Maar de mens is tot nu toe niet in staat gebleken een dergelijke draaddikte (of eigenlijk fijnte) te maken.

Maken de kruisspinnen hun web verticaal, de hangmatspinnen maken een zo op het oog minder evenwichtig web met een tuitje, dat horizontaal opgehangen wordt. Maar beide webben zijn zeer efficiënt. De radiaaldraden geven het web de nodige stevigheid, de haaks daarop staande draden (tangenciaal?) bevatten druppeltjes kleefstof. Een insect raakt daaraan, plakt een beetje vast, gaat dan modderen om los te komen en raakt nog meer tangenciaaldraden waardoor het steeds vaster komt te zitten. De spin wacht af maar op een gegeven moment komt hij tevoorschijn, spint de prooi goed vast en kan dan zijn maaltje beginnen. Het spuwt verteringssap op de prooi en lebbert de brei naar binnen waar het verder verteert. Tafelmanieren van niets, maar ja wat moet je als spin met de keiharde chitinepanters van bepaalde insecten? Het schijnt trouwens dat spinnen niet alles wat in het web vliegt direkt als smakelijk hapje zien, en dat ze bepaalde prooien liever niet eten. Maar ik ben er niet zo op gesteld om dat zelf waar te nemen . . .

Als de mist optrekt dan glimt en glinstert het op de bodem van belang. Jonge kiemplanten van zogenaamde tweejarigen staan al klaar om als plant de winter door te komen. Ze hebben voor de bloei een bepaalde hoeveelheid kou nodig. Op de wandeling zagen we ze wel maar determineren wat het precies was, daar kwam niet van. Dat is ook geen kleinigheid want kiemplantjes hebben de neiging erg op elkaar te lijken. Maar de violen die u in het vroege voorjaar in uw border zet, hebben dezelfde eigenschap.

In oktober bloeit in het Fazantenbos de duizendknoop. Op een zonnige namiddag hangt er een zwoele, seringe-achtige geur rond de fraaie bloei-aren. Hun verwantschap met varkensgras en perzikkruid is duidelijk zichtbaar. Tal van insecten bezoeken in de late middag deze bloeiers.

En natuurlijk vinden we allerlei paddestoelen. Algemene, gewone en bijzondere, wat een kleuren en vormen!

Paddestoelen zijn de vruchtlichamen van zwammen. Ze dienen om de geslachtelijke voortplanting, door middel van sporen, mogelijk te maken.

De zwammen vormen lange en dunne draden (het zogenaamd mycelium) in de bodem waarop ze groeien: dood hout, dood blad, resten van dieren, of gewoon de grond. De draden groeien en groeien vegetatief, vanuit een spore. Als de bodem zich daartoe leent groeien de zwamdraden recht van de spore af naar alle kanten, als de spaken van een wiel. In een bepaald stadium worden de paddestoelen gevormd en deze vormen een soort „velg” aan de spaken. Deze kringen van paddestoelen hebben de mensen in vroeger tijden toen de zwamdraden nog niet bekend waren, verbaasd. En omdat paddestoelen magische krachten hadden (je kon er dood van gaan door ze te eten), zou er vast ook magie aan de kringen zitten. De naam heksenkringen vond ingang, en gesteld werd dat heksen in deze kringen magische krachten opdeden of

doorgaven. Enfin, je kon er maar beter met een boog omheengaan, want je wist maar nooit . . .

Nu heksen niet meer op bezemstelen rondwaren en de magie ook uit het leven verdwenen is, zijn alleen de heksenkringen nog over. Er zijn zelfs mensen die er zomaar doorheen lopen, nou ja . . .

„De” paddestoel bestaat niet. Er zijn zoveel variaties op het type dat enige kennis van zaken wel zo handig is. U kunt al heel wat opdoen door een goede gids aan te schaffen. In de Schouw van 1981 (nr. 4) vind u trouwens ook een paar lezenswaardige artikeltjes over de paddestiel. En verder zult u veel plezier hebben van een eenvoudige make-up spiegel, vooral als daar een vergrotende zijde aan is. De paddestoel staat meestal zo laag bij de grond dat u ook plat op de grond liggend niet onder de hoed kunt kijken en daar zit nu juist een essentieel onderdeel.

Kijkend naar de paddestoel kunt u met het blote oog al veel ontdekken. Is het er een met een steel en een hoed (zoals de vliegenzwam), zijn steel en hoed niet te scheiden (de hanekam), zie je helemaal geen steel (het elfenbankje) of is er alleen maar steel (de koraalzwammen).

Hoe groot is de hoed, welke kleur heeft 'ie, hoe ziet het eruit: kleverig, glad, schubbig, vezelig; hoe is de steel: de kleur, de vorm, de lengte ten opzichte van de hoed, zit er een ringvormige band omheen, zit die los of vast; wat gebeurt er als u van één van een zeer groot aantal, een steeltje breekt, ruikt u iets, komt er vocht te voorschijn. Hoe ziet het vlees er uit. Breek eens een stukje van de hoed en proef het op het puntje van uw tong, doorslikken heeft niet. Een van onze wandelaars doet dit regelmatig en hij blijft er kwiek onder hoor.

En nu met de spiegel onder de hoed. Wat ziet u daar: plaatjes, streepjes, gaatjes als bij een zeef, wat is de kleur. Kunt u ook zien wat voor kleur de sporen hebben?

Kijk ook eens naar de bodem waarop de paddestoel staat.

Als u al die vragen duidelijk beantwoord hebt, kunt u al aardig op weg zijn naar de oplossing van het probleem: hoe heet 'ie nou ook al weer . . .

Wat namen wij waar onderweg. Ik doe maar een heel summiere greep uit alle aantekeningen en namen: bekende „hoed en steel” paddestoelen zijn de overbekende vliegenzwam die op de grond groeit bij voorkeur onder dennen en berken; de zwavelkopjes die op hout groeien: het gele zwavelkopje dat op zowel loof- als naaldhout voorkomt en dat een groene onderkant heeft, het rode zwavelkopje dat alleen op loofhout groeit en een grijze onderkant heeft; de honingzwammen die parasiteren op levende bomen en daarop een wit rot veroorzaken dat uiteindelijk de gastheer zal doden. Minder bekende exemplaren: de kastanjeboleet met zijn opvallend dikke steel; het vuurzwammetje, een wasplaatsoort met een heldere scharlaken kleur en een zemelig aandoende hoed; de helmmycena, melksteelmycena en graskleefsteelmycena waarbij de loupe, de spiegel, het steelbreken en de smaakpapillen de soort bepalen.

Is er een vergroeiing van steel en hoed, of alleen maar een hoed: de franjezwam, een brede waaiervormige zwam die in een hele reeks aaneen groeit, rossig-bruin eerst maar hoe ouder hij wordt, des te donkerder; kaaszwammen: de bittere (door te proeven) en de blauwe; de doolhofzwammen op de stobben van loofhout. Eén exemplaar kennen we nu al jaren en we zien hem elk jaar een eindje groeien, geen architect kan deze flatbouwer verbeteren. Een heel bijzondere vondst was de eikhaas aan de voet van een oude eik: een vrij grauwe zwam, maar heel zeldzaam. De eikenbloedzwam die uit kleine dakpansgewijs groeiende hoedjes bestaat, als je er een van bekrast krijg je een rood vocht te zien, typerend voor een bloedzwam.

Hoe meer je er op let hoe meer paddestoelen je gaat zien. Het is een feit dat we op

onze wandelingen steeds langer stilstaan bij steeds minder spectaculaire paddestoelen, en soms zelfs er languit bij gaan liggen om een foto in de eigen omgeving te kunnen maken.

Ik wil er nu niet meer opnoemen. Als we van de club alle paddestoelenfoto's en de juiste namen samenvoegden, hadden we een eigen paddestoelengids voor de Hoge Veluwe. En dan zeggen we nog in onze groep dat er niet zoveel paddestoelen op de Hoge Veluwe voorkomen als elders op de wat rijkere gronden van de Veluwe. Het is ook nooit genoeg.

Al met al is dit een lang verhaal geworden. En dan heb ik nog niets kunnen schrijven over al die verschillende gallen die in 1982 de eiken sierden; niets over de trek van vogels en insecten, en naar ik eens las van de wolfsspin maar dat moet ik eerst uit betrouwbaarder bron vernemen; niets over de bronst van de edelherten. Kortom, over de herfst en alles wat daarin aan leven doorgelooft voorkomt, kun je blijven doorvertellen. Ik hoop dat u uw eigen herfstverhaal gaat maken: te voet en met een gangetje van zo'n 4 kilometer per uur, dan maakt u dat inderdaad mee en het wordt uw eigen verhaal over de Hoge Veluwe het jaar door.

Ik wens u veel goede wandeluren,
N. A. de Jonge.

De geraadpleegde literatuur:

De Schouw 1982 nr. 3 en 1981 nr. 4.

W. den Herder/C. van der Veen:
Bomen in de winter.

E. Kullman en H. Stern:
Leven aan een zijden draad.

R. Philips en anderen:
Paddestoelen en schimmels van West-Europa.

M. Lange:
Elseviers paddestoelengids.

De aantekeningen van de „wandelclub” uit 1981 en 1982.

Voortgang mierenproject

Op 28 mei j.l. vond in het Kröller Müller museum de mierendag plaats. Deze diende als voorbereiding voor het rodebosmierenonderzoek van deze zomer op de Hoge Veluwe.

Het artikel over rode bosmieren in de Schouw van maart en de daaraan verbonden oproep voor deelname aan de inventarisatie heeft tot veel reacties geleid. Veel Vrienden meldden zich al snel aan. Omdat het artikel was overgenomen door het A.N.P. en in veel dagbladen aandacht was besteed aan het project, reageerden ook veel personen van buiten de Vereniging. Na ongeveer 1 maand hadden zich 60 deelnemers opgegeven.

Op de mierendag bleken 55 personen bereid een deel van het Park te inventariseren op rode bosmieren.

Op deze dag werd het project nader toegelicht. De heer v.d. Bund (RIN) hield een lezing over mieren en de rode bosmieren in het bijzonder. Hij ging nader in op de levenswijze, het foeragegedrag en de relatie met vegetatie en overige fauna.

Aanwezigen die de rode bosmieren nog niet van nabij kenden konden deze bewonderen in de opgestelde kunstnests. Koninginnen, werksters en broed (larven en eieren) waren daarin goed te zien. Onder een binoculair waren de drie rode bosmierensoorten vergroot te zien. Men kon zo duidelijk de verschillen tussen de soorten zien. Iets was zonder kennis en hulpmiddelen in het veld niet te doen is.

Vervolgens werden de praktische punten van het onderzoek aan de orde gesteld. Het park is aan de hand van het wegensysteem verdeeld in 28 onderzoeksgebieden; de rustgebieden buiten beschouwing gelaten. Elk gebied wordt door een groepje van 2 of meer vrijwilligers geïnventariseerd op de nesten van de rode bosmier. De nesten wor-

den op een kaart ingetekend (schaal 1 : 10.000). Per nest worden 10 mieren verzameld die de coördinator zal determineren. Aan de hand van een invulformulier wordt een beschrijving van het nest gemaakt. Tijdens de excursie die op de lezing volgde werd de te volgen inventarisatiemethode nader toegelicht. Helaas was het weer die dag matig, de mieren lieten zich niet makkelijk vinden. Voor de inventarisatie zijn derhalve zomerse dagen gewenst. Op de excursie werden behalve rode bosmieren-nesten ook andere mierensoorten gesignaleerd. Ook aan deze soorten zal tijdens het onderzoek aandacht geschonken worden. Steekproefsgewijs worden in enkele vegetatietypen door de coördinator grondmonsters genomen, waarna deze op mieren doorzocht worden. Ook de inventarisatie van rode bosmieren in de 8 rustgebieden, zal door de coördinator geschieden, mogelijk i.s.m. de jachtopziener.

We hopen aldus mede door het werk van de „Vrienden” en andere vrienden een goed beeld te krijgen van de mierenfauna in het Nationale Park de Hoge Veluwe.

In het najaar zal een bijeenkomst worden georganiseerd waar de deelnemers en andere geïnteresseerden verslag wordt uitgebracht van de resultaten. Een datum voor deze bijeenkomst zal nog in de Schouw bekend worden gemaakt.

De coördinator, Klaas Stoker.

Stemmingsbeelden no. 5

alles wat leeft, beweegt
ook planten
niet of nauwelijks waarneembaar

mensen bewegen snel
in haast, uit angst of om te presteren
zo leven zij

planten kennen geen haast, geen angst
zij behoeven niet te presteren
uiterst langzaam bewegen zij

om te groeien, te bloeien
en te blijven bestaan
zij maken het leven op aarde mogelijk
dat is voldoende

een benijdenswaardig bestaan
zonder spanningen
zonder eigenbelang

naar een dood, die voorwaarde is
voor nieuw leven
in een stille, vloeiende beweging

joop comijs.

Hoge Veluwe zwerftocht op zaterdag 15 okt. 1983

Ook dit jaar wordt er een zwerftocht gehouden voor de leden van de Vrienden van de Hoge Veluwe en wel op zaterdag 15 okt. 1983.

Wij ontmoeten elkaar om 10 uur op de parkeerplaats van de Koperen Kop waar voor eigen rekening koffie gedronken kan worden.

Om 10.30 uur vertrekken wij.

Daar er met deze wandeling **geen** erwtensoep wordt geserveerd, dient u uw lunch-

pakket en drinken mee te nemen. Er wordt in het veld geluncht.

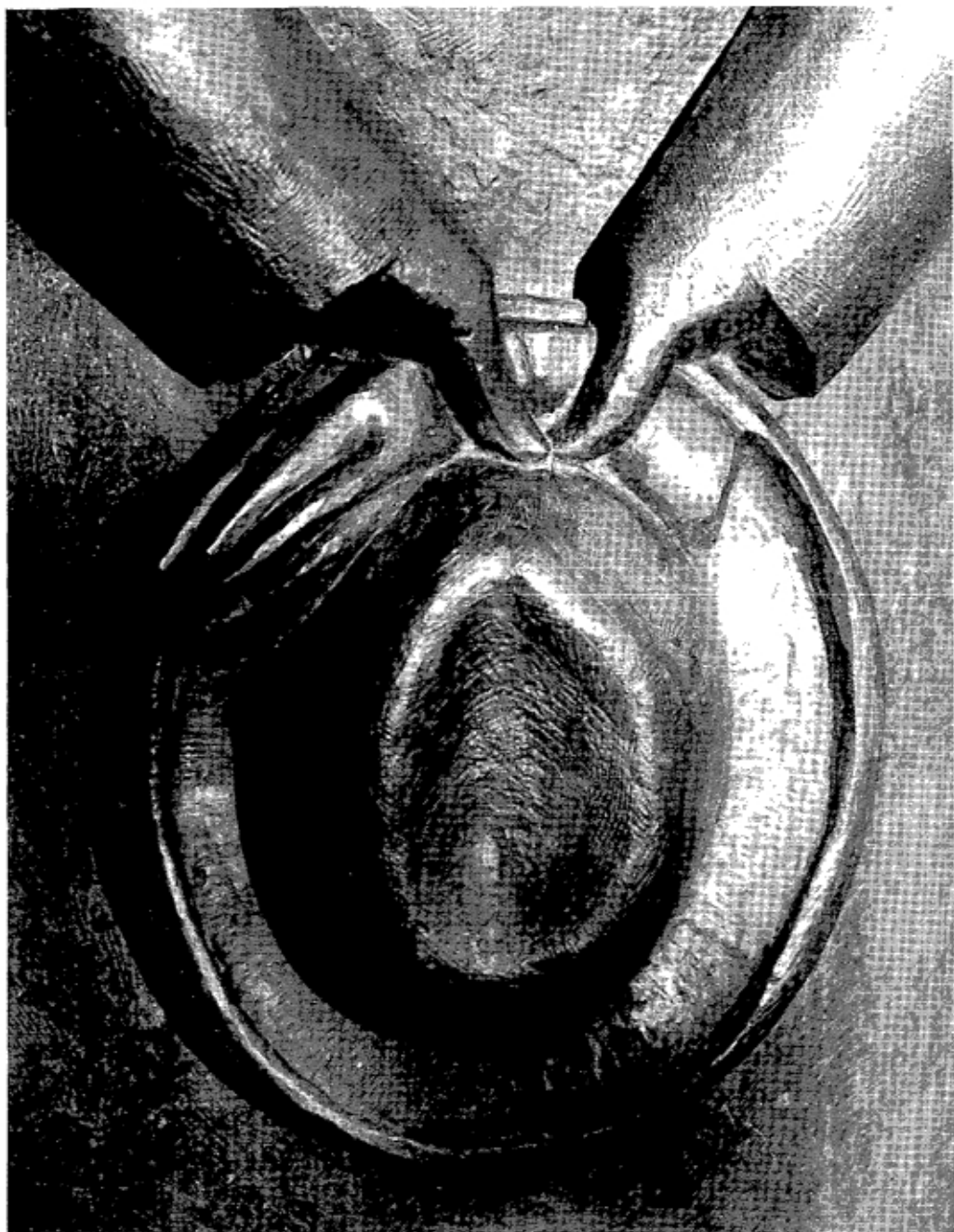
Tussen 16 en 17 uur zijn wij weer terug op het parkeerterrein.

Denkt u aan: regenkleding en stevig waterdicht schoeisel.

Ook wordt er niet altijd over paden gewandeld.

Het wordt dus een zwerftocht voor **goede** wandelaars. Tot 15 okt.

Mevr. W. Ebregt-van Riemsdijk.

„De hoed van Monsieur Jacques” — Foto: J. Houthuijse.

HERFST HOGE VELUWEDAG

Aan de leden,

Op zaterdag 22 oktober 1983 wordt georganiseerd de

HERFST HOGE VELUWEDAG

In de aula van het **Museum Kröller-Müller** zal Fred Koning een lezing houden, getiteld:

UILENSOORTEN EN HUN ONDERLINGE RELATIES

Fred Koning beoefent de ornithologie als hobby.

Van beroep is hij bollenkweker.

Al meer dan 20 jaar bestudeert hij de diverse uilensoorten in de duinreservaten van Noord-Holland.

Hij zal ons iets vertellen over het bijzonder nauwkeurig gezichtsvermogen en de stereo-eigenschappen van het gehoororgaan waarmee deze vogels hun prooi in het pikkedonker vanaf grote afstand feilloos naderen.

Ook de speciale bouw van de vleugels, om dit zo geruisloos mogelijk te doen komt aan de orde, evenals natuurlijk de uileballen.

Niet in de laatste plaats zal hij vertellen over zijn ecologisch onderzoek waarbij nagegaan werd hoe de diverse uilensoorten zich ten opzichte van elkaar gedragen.

Deze voordracht zal beginnen om 10.15 uur.

Na afloop kunt u in de Pampel de bekende „vriendenlunch” gebruiken, wanneer u uiterlijk 2 oktober *f* 3,— overmaakt op giro 2999180 t.n.v. Administratie Manifestatie Vrienden Hoge Veluwe te Arnhem. Gaarne vermelden: x lunch.

Aansluitend aan de lunch bestaat de gelegenheid deel te nemen aan het planten van bomen in ons Nationale Park. Iedereen is hierbij welkom. Voor gereedschap wordt gezorgd!

U kunt ook deelnemen aan een korte of langere wandeling onder leiding van een van onze natuurgidsen.

Verslag over de jaren 1981 en 1982 van de Stichting het Nationale Park „De Hoge Veluwe”

Voorwoord

Een aantal jaren geleden alweer is de Stichting het nationale park De Hoge Veluwe overgegaan tot het publiceren van een jaarverslag — later een tweejaarlijkse rapportage — om daarmee, vooral via de weerklank die dit verslag in de media verkreeg, het publiek beter te informeren over zich wijzigende inzichten in het beheer van een natuurterrein als het onze en verantwoording af te leggen over geëffectueerde of in voor-

bereiding zijnde maatregelen als gevolg van die visie.

In het over 1980 verschenen verslag werd gewag gemaakt van de publicatie van een aantal rapporten, bedoeld voor intern gebruik, die het beleid voor de eerstvolgende jaren vastlegden. Zo verschenen er nota's over heide-, bos- en grofwildbeheer, over voorlichting en milieu-educatie, over recreatie en publieksvoorzieningen.

Wellicht mag 1981 voor de buitenwereld geen spectaculair jaar zijn geweest, tal van grotere werken, zoals omschreven in het „Rapport uit te voeren werkzaamheden in het nationale park De Hoge Veluwe voor de periode 1983-1984”, werden toen evenwel voorbereid. Eind 1982 kon met de uitvoering een voorzichtig begin worden gemaakt, in 1983 zullen daarvan de eerste resultaten zichtbaar zijn. Verheugend is dat het aantal bezoekers aan het park, zowel in '81 als in '82 zich in duidelijk opgaande lijn bleef ontwikkelen. Met name de entreegebieden zullen ook in de voor ons liggende ja-

ren de middelste vormen die het beheer van ons grootste nationale natuurreservaat moeten veiligstellen.

De economische recessie heeft duidelijk invloed op de mate waarin de ideeën van de overheid omtrent de inrichting en ontwikkeling van de Veluwse natuurgebieden realiseerbaar worden geacht. In hoeverre de bezuinigingen in het bestedingspatroon van de recreant ook voor De Hoge Veluwe gevolgen zullen hebben, dient te worden afgewacht. Vooralsnog zien wij de toekomst van het nationale park met vertrouwen tegemoet.

ir. C.J. Stefels, directeur

Bestuur

Ultimo 1982 was de samenstelling van het bestuur van de Stichting het Nationale Park de Hoge Veluwe als volgt:

Dagelijks Bestuur

H.J.L. Vonhoff, voorzitter
Mr. H.W. Bloemers, vice-voorzitter

Mr. H.H. Nauta
Prof. Dr. Th.M. Scholten
Mr. J.A.J.M. Veraart

Aangewezen door:

Algemeen Bestuur
Vereniging tot Behoud van
Natuurmonumenten in Nederland
Algemeen Bestuur
Kröller Müller Stichting
Ministerie van Landbouw en Visserij

Algemeen Bestuur

Naast de leden van het Dagelijks Bestuur hebben zitting in het Algemeen Bestuur:

Ir. J. Barkhof
W.H. Borst

Jhr. Drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland
Mr. J. Drijber
Mr. J. Fokkens

Dr. Ir. D.H. Keuning
Ir. P.N. Ruijs
Mr. G. van Setten
Z.K.H. Prins Claus der Nederlanden
H.J.E. van Beuningen
Th.W.S.M. Gründemann
Drs. P.L. Justman Jacob
Ir. A.E.A. van Rhijn
Prof. Dr. C.W. Stortenbeker

ANWB
Vereniging van Vrienden van
de Hoge Veluwe
B & W gemeente Apeldoorn
B & W gemeente Arnhem
Gedeputeerde Staten
van Gelderland
B & W gemeente Ede
Stichting Gelders Landschap
Ministerie van Financiën
Algemeen Bestuur
Algemeen Bestuur
Algemeen Bestuur
Algemeen Bestuur
Algemeen Bestuur

Gedurende het verslagjaar 1981 werd mr. F.Th. Dijkmeester als lid van het Algemeen Bestuur opgevolgd door Jhr. drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland.

Tevens werd afscheid genomen van prof. dr. M.F. Mörzer Bruyns en mr. J.C.W.M. Huysmans (vertegenwoordiger van de Minister van Financiën); hun plaatsen werden in 1982 ingenomen door respectievelijk prof. dr. C.W. Stortenbeker en mr.-G. van Setten.

Beleid

Door Gedeputeerde Staten van Gelderland werd in 1981 het Interimrapport Proefgebied Nationaal Landschap Veluwe in een overleg- en inspraakprocedure gebracht. Het rapport, dat het centraal Veluws natuurgebied behandelt, tracht het toekomstige beleid en beheer daarvoor weer te geven in het kader van een in te stellen Nationaal Landschap. Alhoewel het bestuur voor de studie grote waardering heeft uitgesproken meende men dat de nota gezien de statutaire situatie van De Hoge Veluwe wel enige bezwaren met zich mee brengt.

De Stichting het Nationale Park De Hoge Veluwe is sinds 1935 statutair gehouden het Park als een Nederlands Nationaal Park en cultureel centrum op de Veluwe te behouden. Het beheer dient zodanig te worden gevoerd dat de Stichting aan haar geldelijke verplichtingen kan voldoen en het Park als natuurmonument behouden blijft. Naleving van deze statutaire bepalingen is voor het bestuur een plicht.

Een ontwikkeling naar grotere beheerseenheden in het natuurbeheer zal wellicht niet tot een beter resultaat leiden. De verwachte voordelen van de grootschaligheid vormden in voorbije jaren een veel voorkomend misverstand dat gelukkig in andere maatschappelijke situaties langzamerhand wordt opgehelderd. Met name het beheer van natuur en landschap vraagt om diversiteit en niet om uniformiteit.

Het rapport besteedt helaas geen aandacht aan De Hoge Veluwe als Nationaal Park;

het natuureservaat wordt gelijkgesteld met overige natuurgebieden. Aangezien De Hoge Veluwe al bijna vijftig jaar goed functioneert als nationaal park, wordt het niet juist geacht dat de overweging van de mogelijkheid tot handhaving van deze status in het rapport ontbreekt.

De Voorlopige Commissie Nationale Parken (VCNP) heeft aan het Dagelijks Bestuur de wens te kennen gegeven een onderzoek te laten instellen naar de ervaringen opgedaan bij het beheer van de drie bestaande nationale parken. Bij een dergelijk onderzoek zou dan tevens kunnen worden gezien of het mogelijk of wenselijk is te komen tot de vorming van één groot nationaal park bestaande uit: De Hoge Veluwe, Planken Wambuis, Deelerwoud en terreinen van de gemeente Ede.

Het Dagelijks Bestuur heeft daarop doen weten te willen meewerken aan een onderzoek om tot een goed model te komen voor een nationaal park in het algemeen.

Indien het onderzoek op de Zuid-Veluwe is gericht op de totstandkoming van één of meer nationale parken, dan zouden daartoe knelpunten kunnen worden onderzocht en opvattingen van de grondeigenaren kunnen worden gepeild. Daarbij zal de Stichting haar eigen statutair bepaalde positie naar voren brengen. Een dergelijk onderzoek heeft tot op heden niet plaats gevonden. De economische recessie waarin ons land verkeert, is daar ongetwijfeld mede debet aan.

Een beleidsnota over het te voeren terreinbeheer (bos- en heidebeheer) is in voorbereiding. Presentatie daarvan zal in 1983 plaats vinden.

Diverse onderdelen van het beleid werden met het bestuur van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe besproken. Besloten werd, onder meer door bestuurlijk overleg, de informatie over en weer te verbeteren.

Na een reeks van jaarlijkse aanpassingen van de toegangsprijzen tot het Park nam

het bestuur in december '82 het besluit voor het komende jaar bij wijze van uitzondering geen tariefsverhoging in te voeren op grond van de landelijke situatie op het gebied van prijzen en bestedingen en de financiële positie van de Stichtings anderzijds.

De personeelsformatie werd in '81 tijdelijk uitgebreid met enige gesubsidieerde krachten.

Het vaste personeelsbestand omvatte 33 medewerkers, terwijl voor het zomerseizoen enkele tijdelijke krachten werden aangevraagd.

Als gevolg van een wijziging in de Wet op de Ondernemingsraden zal tenminste tweemaal per jaar een medezeggenschapsvergadering worden gehouden.

De Stichting zal nagaan in hoeverre een bijdrage kan worden geleverd in de bestrijding

van de hoge werkloosheid onder jeugdigen. In de organisatie kwam geen verandering.

Bezoek aan het Park

De ontwikkeling van de bezoekersaantallen in de verslagperiode wordt aangegeven in het volgende staatje.

De toename in 1982 kan voor een groot deel worden toegeschreven aan de bijzondere tentoonstelling „De Stijl” in het Rijksmuseum Kröller-Müller, terwijl ongetwijfeld ook het uitzonderlijk fraaie zomerweer het bezoek heeft begunstigd.

Opvallend was de grote belangstelling van het publiek voor een bezoek aan het Jachtslot St. Hubertus. Reeds in het eerste jaar van openstelling werd de maximaal mogelijk geachte capaciteit bereikt.

Foto: D. van Dijk

Bezoekers (x 1000)	1982	1981	1980	1979
Park	541	483	487	474
waarvan bezochten:				
museum Kröller-Müller	385	303	334	335
bezoekerscentrum de Aanschouw	82	71	67	64
Huis St. Hubertus	50	45	—	—

Geteld over twee-maandelijkse perioden geeft het bezoek aan de hand van verkochte dagkaarten het volgende beeld:

januari/februari	23	16	26	19
maart/april	55	53	54	52
mei/juni	96	106	108	98
juli/augustus	160	150	132	147
september/oktober	141	93	106	94
november/december	26	27	22	24

Recreatie

Voor de witte fietsen blijkt bij het publiek een onverminderde belangstelling te bestaan. Daarom werd in 1981 het aantal fietsen uitgebreid van circa 175 tot 400 stuks. Hiermee kon uiteraard niet worden bereikt dat bij topdrukke de bezoekers onmiddellijk over een witte fiets konden beschikken. De allergrootste problemen die zich ten aanzien daarvan in voorgaande jaren voordeden zijn thans echter wel opgelost. Het onderhoud van de fietsen en de begeleiding van de uitgifte vraagt veel inspanning; vooral van het personeel werkzaam op de plaats van uitleen wordt een groot incasseringsvermogen gevraagd.

In 1981 werden tien tandems aangeschaft voor gebruik door gehandicapten. Voor de uitbreiding van fietsen en het aanschaffen van tandems werd een bijdrage van f 60.000,— ontvangen van de Algemene Loterij Nederland. Voor de aanstelling van een fietsenmaker in tijdelijke dienst werd een bijdrage ontvangen in het kader van de werkverruimende maatregelen van de overheid. Voor de nabije toekomst mag echter niet zonder meer op een dergelijke bijdrage worden gerekend.

Door jaarlijks een kwart van het aantal witte fietsen te vervangen, kan de kwaliteit van deze unieke recreatieve voorziening op peil worden gehouden.

In 1982 werd in beginsel besloten tot het bouwen van een eenvoudige uitzicht/brandtoren op de Franse Berg op het punt waar nu nog een deel van het vroegere uitzicht bestaat. In combinatie met het bezoekerscentrum zal de toren het publiek meer inzicht kunnen bieden in het ontstaan en de opbouw van het Veluws landschap.

Met als vertrekpunt „De Aanschouw” werd een nieuwe paaltjeswandeling uitgezet. Deze wandeling voert o.a. langs de wildobservatiepost in het Vogelvijversgebied en langs het onbemeste hooiland aan de Houtkampweg.

Voor het kampeerterrein bestond grote belangstelling. Het aantal overnachtingen bedroeg gemiddeld 23.000 per jaar. Er is kennelijk een toenemende interesse voor toeristisch kamperen op terreinen met slechts eenvoudige voorzieningen. Van artikelen in de Kampeer- en Caravan-Kampioen van de

ANWB gaat onmiskenbaar een grote stimulerende werking uit.

Het huidige aantal overnachtingen moet ongeveer als het maximaal mogelijke worden beschouwd.

In het voorjaar van '82 werden onderhoudswerkzaamheden aan het toiletgebouw uitgevoerd. Het gehele gebouw werd geschilderd, enkele wanden en vloeren werden betegeld en een deel van het sanitair werd vernieuwd.

Toen in de loop van '82 met de aanleg van riolering in het dorp Hoenderloo werd begonnen, is door de Grontmij N.V. een plan gemaakt voor de aansluiting van het toiletgebouw op de riolering en zo ook op de waterzuiveringsinstallatie te Apeldoorn. Daarmee zouden de problemen betreffende vuilwater-afvoer kunnen worden opgelost. Het ligt in de bedoeling om in samenwerking met de gemeente Ede de riolering te realiseren.

In het park zijn er, met uitzondering van opzettelijk aangebrachte vernielingen aan de witte fietsen, nauwelijks problemen met vandalisme of vervuiling. In de buiten de rasters gelegen terreinen van de Stichting is dat helaas wél het geval.

Het illegaal storten van afval neemt daar steeds meer toe. Ook het terreinrijden met crossmotoren en auto's vormt daar een steeds groter probleem.

In samenwerking met de plaatselijke politiek wordt getracht de overlast te bestrijden.

Bezoekerscentrum 'De Aanschouw' en Observatiebos

Het bezoekerscentrum werd in 1982 door ruim 80.000 personen bezocht. In vergelijking met 1981 betekent dit een verhoging van het bezoekersaantal met circa 10.000. Deze stijging was evenredig aan de verhoging van het totale bezoek aan het Park. Er bestaat een toenemende belangstelling van groepsbezoek en wel in het bijzonder van schoolreisjes. In de expositie zijn geen wijzigingen van grote betekenis aangebracht.

Wel werden enige onderdelen vervangen, waarvoor uit de K.F. Hein-Stichting een bijdrage van f 10.000,— werd ontvangen. Het accent van de werkzaamheden lag op het onderhoud van de bestaande voorzieningen. Aan het einde van het laatste verslagjaar werd begonnen met een algehele renovatie van de Hoge Veluwe-maquette. De foto-expositie van de fotograaf P.G.A. Timmerbeil te Arnhem in de kerstvakantie van 1981 werd verlengd tot in 1982. Voor de kerstperiode van 1982 werd een fototentoonstelling van werken van A. Valkenburg te Zevenhuizen ingericht.

In het Observatiebos worden op kleine schaal landschapstypen van De Veluwe gepresenteerd.

Het blijkt dat voor veel bezoekers het verband tussen deze presentatie en de situatie in het Park niet geheel duidelijk is. Aan het einde van verslagjaar '82 is een stagiaire van de Hogere Bosbouwschool te Velp gaan werken aan een plan ter verbetering van de inrichting en de voorlichting.

Bij de gedachtenvorming over de verdere ontwikkeling van het bezoekerscentrum en het observatiebos is tevens gebruik gemaakt van het verslag van de heer W.H. Borst, voorzitter van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, over een studiebezoek dat hij bracht aan nationale parken in de Verenigde Staten van Amerika.

Jachtslot St. Hubertus

In 1981 werd een proef genomen met een ruimere openstelling van het Jachtslot St. Hubertus. Dit experiment bleek een succes. Tijdens de periode van 1 mei tot 1 november werden gedurende de openingsuren (vijf uur alleen op werkdagen) ruim 45.000 bezoekers aan het Huis geteld.

Met het Ministerie van welzijn, volksgezondheid en cultuur (WVC) werd in principe overeenstemming bereikt over verlenging van de erfpacht voor het Huis St. Hubertus tot en met 31 december 1984, waar-

bij de logiesfunctie wordt beperkt tot de wintermaanden.

Openstelling in de periode mei tot november gedurende de weekeinden wordt overwogen, doch stuit vooralsnog op moeilijkheden in verband met de beperkte financiële middelen die daarvoor bij de overheid beschikbaar zijn.

Voor het herstel en de reconstructie van de omgeving van St. Hubertus zijn plannen gemaakt door het Ingenieursbureau voor Recreatie, Landschap- en Tuinarchitectuur Blaauboer b.v. te Wageningen. In 1981 werd een begin gemaakt met de uitvoering van het plan voor herstel van de tuin en het park in de directe omgeving van het Huis. De tweede oprijlaan — loodrecht staande op de eerste — kwam, met bijbehorende parkaanleg, eveneens gereed.

De vijveroevers werden inmiddels voor een groot deel van een beschoeiing voorzien. De voorste vijverkom met vogeleiland en de kleine vijverkom tot aan de ingang van het kanaal zijn nu gereed.

Tijdens de verslagperiode werd de uitvoering van het plan voor het zuidelijk gedeelte van de omgeving van het Jachtslot gepresenteerd en vastgesteld. Het uitgewerkte plan voorziet onder meer in het open kappen van de bosranden, het opknappen van de watertoren, het aanleggen van wandelpaden, een parkeerplaats en een bruggetje. Het graslandbeheer zal worden gericht op het tot standkomen van kruidenrijke vegetaties.

De gewenste vellingen en uitkappingen in het kader van het landschapsherstel vonden, vooral in de omgeving van de Veen-tjeswei, in het najaar van 1982 plaats. Het gehele reconstructieplan zal naar het zich thans laat aanzien in het voorjaar van 1984 gereed zijn.

Wildbeheer

In het verslag over de jaren 1979 en 1980 zijn de plannen vermeld voor de herinrichting van enkele rustgebieden in de Wild-

baan. Deze plannen zijn gebaseerd op een advies uit 1979 van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, vestiging Schaarsbergen, en omvatten de aanleg van een nieuwe wildobservatieplaats, inclusief rustgebied, in het gebied van de Vogelvijvers en de uitbreiding van de oppervlakte dekkingsbos in de rustgebieden bij het vliegveld Deelen en die van het Stafse Bos. Met de uitvoering van de werkzaamheden werd einde 1980 begonnen; het grootste deel werd in 1981 uitgevoerd.

Deze werkzaamheden omvatten: de aanplant van ± 11 ha bos bij het vliegveld Deelen; de velling en herplant van 1 ha bos in het Stafse Bos en de uitbreiding van dat bos met ± 6 ha.

De aanleg van de wildobservatieplaats in het gebied van de Vogelvijvers werd in 1981 voltooid. De jonge beplantingen zijn door middel van rasters tegen wildschade beschermd. Deze rasters zullen blijven staan tot het moment dat het bos oud genoeg is om vraat- en veegschade te kunnen verdragen. Om te bezien of het mogelijk is ook zonder rasters nieuw dekkingsbos te verkrijgen is bij het Stafse Bos 3 ha grove dennenbos door middel van bezaaiing aangelegd. Het zaad werd verkregen uit kegels die elders in het Park zijn geplukt door vrijwilligers van de Vereniging van Vrienden. De proef is mislukt; het zaad is goed gekiemd maar de overvloedig aanwezige zaailingen zijn door herten opgegeten. De nieuwe wildobservatieplaats in het gebied van de Vogelvijvers bestaat uit een voerplaats en een wildweide in een oud grove dennenbos. Aan de landschappelijke inpassing hiervan is grote aandacht besteed. De observatieplaats bestaat uit een open plek in een nabij gelegen bos en is afgeschermd met rietmatten. Vanachter deze rietmatten heeft het publiek uitzicht op de wildweide. De observatieplaats is opgenomen in een rondwandeling vanaf het bezoekerscentrum. Op de wildweide verschenen reeds in 1981 grote aantallen edelherten. In tegenstelling tot de wildkansel komen in het gebied van de Vogelvijvers voornamelijk vrouwelijke dieren

Reeën — Foto: R. Timmerbeil.

en kalveren. Een probleem is nog dat het wild vaak wordt verstoord door bezoekers die zich niet houden aan de aangegeven wandelroute nabij het observatiepunt. In de toekomst zullen daarom nog enkele kleinere correcties in het beloop van de wandelpaden nodig zijn. In het najaar van 1981 werd het besluit genomen de wilde varkens uit het oostelijk deel van het noordelijk Cultuurgebied te verwijderen en deze te laten verhuizen naar het westelijk deel.

Als gevolg van de aanwezigheid van wilde varkens dient bij vrijwel alle cultuurobjecten in het noordelijk cultuurgebied een veelheid van rasters te worden gehandhaafd. In veel gevallen, vooral bij het Huis St. Hubertus en in het centrumgebied is dit recreatief en landschappelijk een overwegend bezwaar. Beleidsmatig gaat er voor een deel van het noordelijk cultuurgebied

een voorkeur uit naar een prioriteit op het terrein van cultuur, recreatie en educatie. Wil het Park deze facetten in de toekomst op een hoog peil presenteren en waar mogelijk verder uitbouwen dan is een varkensvrije en rastervrije presentatie noodzakelijk.

Hierbij zijn nog buiten beschouwing gelaten de kosten die verbonden zijn aan het steeds weer inrasteren van afzonderlijke projecten.

De in 1981 opgestelde plannen voor de herverdeling van het Noordelijk Cultuurgebied werden in 1982 uitgevoerd. Vanaf de Nieuwe Plijmen, zuid-westelijk van het museum, en verder parallel lopend aan de Kronkelweg is een wilde-zwijnen-kerend raster geplaatst, aansluitend aan het buitenraster.

Het oostelijk deel van het noordelijk cul-

tuurgedeelte kon, op nog enkele stuks na, vrij van zwijnen worden gemaakt. Naar verwachting zal het zwijnen-vrij maken in de eerste maanden van 1983 geheel gereed zijn.

Het westelijk deel werd heringericht voor een bestand van 45 wilde zwijnen. Twee nieuwe voerplaatsen werden aangelegd; t.w. in het „de Wetbos” en in „de Nieuwe Plijmen”, waardoor het totaal aantal voederplaatsen op 3 werd gebracht.

Als biotoopverbetering werden een 6-tal kleine graslandjes ingericht op daartoe geschikte, rustige plaatsen. Ook bleek de aanleg van enkele drinkplaatsen noodzakelijk.

Aan de voederplaats „Nieuwe Plijmen” werd een wildobservatie gekoppeld die werd ingericht overeenkomstig de observatieplaats „Vogelvijvers” waarmee in 1982 goede ervaringen werden opgedaan.

Als gevolg van de goede weersomstandigheden was er voor het grofwild veel natuurlijk voedsel beschikbaar. De conditie van de edelherten was dan ook goed. De bronsttijd van de dieren zette vroeg in en op de wildobservatie-plaatsen kon het publiek op gepaste tijden de dieren waarnemen.

De observatie-plaats „Vogelvijvers” functioneerde uitstekend en bleek zelfs te klein om alle belangstellenden een plaats te bieden achter de rietschermen. In het voorjaar van 1983 zal de publieksruimte aan de grotere belangstelling worden aangepast.

Het bleek in de winter 1981-1982 niet goed mogelijk door tellingen een inzicht te krijgen in het aantal aanwezige moeflons. Wel kon worden geconstateerd dat de aanwas minder groot was dan normaal. De oorzaak hiervan is niet bekend. Getracht zal worden om door de tellingen in de winter 1982-1983 een beter inzicht te krijgen in het aantal aanwezige dieren en in de verhouding rammen-ooien.

Het reewild had een goed jaar, hetgeen tot uitdrukking kwam in de fraaie geweien van

de bokken en in de goede conditie van geiten en kalfjes.

Het blijkt dat het publiek het reewild vaak kan waarnemen. Vooral het landgoed Hoenderloo biedt voor de bezoekers een goede gelegenheid reeën te zien.

In het verslagjaar werden geen patrijzen en korhoenders meer waargenomen. Hieruit moet helaas worden geconcludeerd dat deze hoendersoorten op de Hoge Veluwe niet meer voorkomen. Plannen voor biotoopverbetering voor deze soorten zijn in voorbereiding.

Hazen en konijnen worden minder gezien dan voorheen. De indruk bestaat dat de predatie door grijpvogels en vossen op deze diersoorten groot is.

Verheugend is het feit dat er steeds vaker raven in ons terrein aanwezig zijn. Broedgevallen werden echter nog niet waargenomen.

Heidebeheer

Zoals reeds in het vorige verslag vermeld, noopten de problemen rond het heidehaantje en de vergassing tot het doen van proeven met het machinaal afplaggen van de heide. Intussen is gebleken, dat deze proeven succesvol kunnen zijn. De heide komt met de bijbehorende andere plantensoorten goed terug. Ook de aanpassing van de machines is intussen zover gevorderd dat ongewenste effecten (o.a. bodemverdichting) voor een groot deel zijn geëlimineerd. De afzet van de van grasheide afkomstige compost is echter nog niet verzekerd.

In de verslagperiode werd slechts twee maal een halve hectare molinea-heide geplagd. Dit hield verband met de voor een evaluatie nodige rustpauze na een periode van drie jaar plaggen in grasheiden. Het plaggen in 1982 had in hoofdzaak te maken met verdergaande experimenten op het gebied van compostering en afzet van het bij het plaggen vrijkomende materiaal.

In 1982 werd ongeveer 16 ha heide ter verjonging gemaaid en circa 10 ha heide werd door middel van branden verjongd. Daarnaast werd in het verslagjaar nog een oppervlakte van circa 6 ha zeer diep gemaaid, c.q. ondiep geplagd. Dit gebeurde met een hiervoor aangepaste maaikneushakselaar. Ter toelichting op deze laatste werkzaamheden kan worden opgemerkt, dat het niet nodig is om de met deschampsia (bochtige smele) vergraste heide te plaggen met de rotorkoepel-bermenvijzel combinatie, zoals nodig is in molinea-(pijpestrootje)heide. Voor de smele grasheide wordt dan ook gezocht naar een lichtere en minder kostbare machine. Ook vroeger werd, afhankelijk van de samenstelling van de vegetatie, onderscheid gemaakt tussen het plaggenstenen met de plaggenschap en plaggenmaaien met de plaggenschap. Aangezien de vergrassing door pijpestootje als het grootste gevaar voor de heide werd gezien, is vier jaar geleden met de bewerking van dit type grasheide gestart. Nu werd het echter tijd het andere type grasheide (smele) in het experiment te betrekken. De verwachting is dat dit minder problemen zal opleveren.

De werkgroep „Verwerking en afzet van heideplaggen” heeft eind '82 vier jaren van arbeid afgesloten met een rapport „Blij op de Hei”.

Dankzij praktijkproeven, onder andere op De Hoge Veluwe, werden voldoende gegevens verzameld om een dergelijk rapport over heidebeheer en de noodzakelijk gebleken innovaties te kunnen publiceren.

Enige conclusies omtrent het herstel van grasheide zijn:

- het plaggen van Ao-horizont (ruwe humuslaag) in vergraste heide is de meest effectieve maatregel om een heidevegetatie terug te krijgen;
- herhaald maaien en afvoeren van de vegetatie heeft eveneens resultaat, maar moet dan worden voortgezet;
- begrazing met schapen doet op zichzelf de heide niet terugkomen, maar exten-

sieve begrazing bevordert wel de instandhouding van een weer eenmaal teruggekregen heide-vegetatie;

- bestrijding van grassen met Dalapon (chemische bestrijding) heeft — nog afgezien van de milieu-bezwaren — geen blijvend effect;
- maatregelen als frezen en ploegen zijn af te raden op grond van botanische en bodemkundige overwegingen.

De kosten van het plaggen, composteren en de afzet van plaggen van grasheide bedragen f 3.000,— tot f 6.000,— per hectare. Het plaggen in heide (als onderhoudsmaatregel) is aanzienlijk goedkoper, de compost van heide is bovendien van een betere kwaliteit dan die van grasheide. Verwacht wordt dat het plaggen van heidevegetatie in de naaste toekomst kostendekkend zal zijn.

Aan de provincie Gelderland is een bijdrage in de kosten van het heideplaggen gevraagd.

Bosbeheer

In 1981 werd 3450 m³ hout verkocht, waarvan 1770 m³ op stam en 1680 m³ geveld. Het aandeel van in eigen beheer geveld hout was relatief groot. Dit vond zijn oorzaak in de vellingen nabij het Jachtslot, die plaats hadden in het kader van het Reconstructieplan St. Hubertus, en door vellingen volgens het plan Herindeling Wildbaan. De laatst genoemde velling in het Stafse Bos was nodig om nieuw bos te kunnen aanleggen dat in de toekomst is vereist als dekking voor het grofwild.

Omdat sprake was van een hoog percentage zwaar en geveld uitgeslept hout werd een gemiddelde prijs van f 69,70 per m³ verkregen. De gemiddelde prijs in 1982 bedroeg minder dan de helft, namelijk f 30,61 per m³. In totaal werd toen 3300 m³ hout verkocht, waarvan 2650 m³ op stam en 650 m³ geveld. Het hout-egalatiefonds komt tegemoet aan deze grote prijsschommelingen.

In 1982 werd een nota over de te verwachten houtoogst in de jaren '82 t/m '91 vastgesteld.

Becijferd is dat circa 4200 m³ hout per jaar kan worden geoogst. Het te vellen hout wordt voornamelijk uit dunningen verkregen; het aandeel eindkap in deze oogsthoeveelheid is aanzienlijk geringer dan in voorgaande bedrijfsperiodes. Dit is onder meer een gevolg van de langere omlopen van de opstanden, de aanwijzing van bosreservaten en een groot aantal vellingen in voorgaande jaren als gevolg van de zware stormen in 1972 en 1973.

Een aantasting van de grove den door de dennenbladwesp in de zuidrand van de Plijmen heeft nogal wat bomen van hun naalden beroofd. De dennenbladwesp heeft in de aanvang van de jaren vijftig veel schade aan de Veluwe bossen veroorzaakt. Of die situatie zich nu zal herhalen is niet duidelijk. Entomologen van het Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw volgen de ontwikkelingen nauwlettend; in het voorjaar van '83 zullen zij een beeld hebben van het verdere verloop van de plaag. Het is zeker niet uitgesloten dat een groot gedeelte van de overwinterende insecten is geparasiteerd en dat de aantasting reeds over het hoogtepunt heen is.

Wegen, paden

Een gedeelte van de Wildbaanweg, vanaf het wildrooster bij het Museum tot de Compagnieberg, werd van een nieuw dek voorzien. Wanneer de weg zich binnen enkele jaren zal hebben gezet, zal een slijtlaag worden aangebracht. De weg zal dan een beter aan het landschap aangepaste kleur krijgen.

Om het al te snel rijden tegen te gaan, is dit weggedeelte niet verbreed. De bermnen zijn echter voorzien van een voor planten doorwortelbare hoogovenslakverharding, zodat grotere voertuigen elkaar zonder problemen kunnen passeren.

In een overzichtelijk en recht weggedeelte is een S-bocht aangebracht om de snelheid van het verkeer op niet al te kunstmatige wijze af te remmen. Aan de landschappelijke inpassing van deze bocht is, onder andere door het maken van heuvels, grote zorg besteed.

Delen van het fietspadennet zoals: ingang Hoenderloo-Heibloem, gedeelte Plijmen, gedeelte Compagnieberg, tezamen een lengte van drie kilometer, zijn van een nieuw dek voorzien.

Eén van de twee fietsroutes over de Kemperberg en een intensief gebruikt traject bij het Museum werden van een nieuw dek voorzien en verbreed tot 1.80 meter. Hierdoor werd eveneens weer drie kilometer fietspad in een goede staat gebracht. (Het totale fietspadennet op De Hoge Veluwe bedraagt 42 km).

In de omgeving van het Jachtslot St. Hubertus werden enige kleine stukjes fietspad aangelegd om aldus betere aansluitingen op andere wegen te verkrijgen.

In het kader van de reconstructie van de omgeving St. Hubertus werd een tweede oprijlaan aangelegd.

Rond het restaurant Rijenburg werd de totaal versleten asfaltverharding vervangen door een voor het erf meer passende klinkerbestrating met bijbehorende beplantingen van heesters en vruchtbomen.

Om op de Reemsterheide meer rust te verkrijgen, werd mede op advies van de Commissie Natuurbeheer, besloten het in 1983 te vernieuwen fietspad aldaar in oostelijke richting te verleggen. Het bestaande tracé loopt via de vroegere publieksingang Oud-Reemst. Het nieuwe pad zal een meer rechtstreekse verbinding vormen tussen het Aaldrinksveld en het Bosje van Staf. Het Reemsterveld biedt goede mogelijkheden voor de vestiging en instandhouding van diverse diergroepen. De voedselsituatie is relatief gunstig en er is voldoende afwisseling in de heidevegetatie. Het voedsel moet echter ook goed bereikbaar zijn. Daarom dient te worden gestreefd naar rust en naar het opheffen van voorzieningen in het terrein

die een belemmering kunnen zijn. Het nieuwe tracé is zo gekozen dat de recreatieve waarde (o.a. uitzicht) niet onderdoet voor de bestaande route.

Gebouwen

Er zijn plannen gemaakt voor een gedeeltelijke verbouwing van het restaurant de Koperen Kop. In de afgelopen jaren bleek dat een rendabele exploitatie op langere termijn alleen mogelijk zal zijn wanneer het café-restaurant op zelfbediening overgaat. De verbouwing heeft ten doel het gebouw daarvoor in te richten. Bij de herindeling zal er op worden toegezien dat er wat betreft kwaliteit en sfeer wordt voldaan aan de eisen die aan een horeca-onderneming in een park als De Hoge Veluwe mogen worden gesteld. Het overleg over het verbouwingsplan met de architect en de huurder kon in '82 voor een groot deel worden afgerond. Besloten werd de werkzaamheden in '83 te realiseren.

In de loop van '82 is het schetsplan voor de verbouwing van het bezoekerscentrum gereed gekomen. Het plan voorziet in de uitbreiding van „De Aanschouw” met een ruimte voor tijdelijke exposities en audiovisuele presentaties.

De bestaande ruimte voor diapresentaties zal ingericht worden als zogenaamde „groene winkel”. De huidige werkruimte zal enigszins worden uitgebreid. Besloten werd het plan in 1983 uit te voeren. Evenals voor de verbouwing van de Koperen Kop wacht de verlening van de bouwvergunning nog op de tijdrovende procedure die gepaard gaat met de aanpassing van het Bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Ede.

De bouw van de nieuwe bedrijfsruimte bij het Dienstgebouw, waartoe in 1979 reeds werd besloten, kon ook in 1982 helaas niet worden gerealiseerd omdat op grond van het Bestemmingsplan Buitengebied, Ede de bouwvergunning nog niet kon verlenen.

De gemeente is thans bezig met het opstellen van een bestemmingsplan voor De Hoge

Veluwe, dat de mogelijkheden biedt de toekomstplannen van de Stichting te realiseren. Het ziet er thans naar uit, dat de voorgenomen bouwwerkzaamheden in het najaar van 1983 kunnen starten.

Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe

Van de zijde van de Vereniging van Vrienden werd, evenals voorgaande jaren, weer vrouw/mankracht ter beschikking gesteld voor het bezetten van de balie in het bezoekerscentrum, het begeleiden van gezelschappen tijdens wandelingen en bij het verwijderen van opslag van Amerikaanse vogelkers uit de bossen en van vliegdenneren uit de heidevelden. Ook werd op enkele dagen door leden van de Vereniging boomplantwerk verricht.

Leden van de Fotowerkgroep verzorgden tijdens de wintermaanden een fototoonsteling in het bezoekerscentrum.

Het Bomenfonds, dat al enige jaren het aanleggen van kostbare, maar uit cultuurhistorisch-, landschappelijk- dan wel esthetisch oogpunt wenselijke beplantingen mogelijk maakt, heeft het Park in staat gesteld een begin te maken met het planten van een stelsel van beukenlanen binnen het gebied Kemperberg. Het lanenstelsel heeft mede ten doel de oude ontginning „Everwijnserf”, gelegen te midden van de veel jongere ontginningsbossen te accentueren. Tevens werd uit het Bomenfonds de aanplant van een gedeelte van de beukenlaan op de grens tussen de gemeente Ede en Arnhem bekostigd.

De Vereniging van Vrienden is in overleg met de directie van het Park begonnen met de uitvoering van een luchtfotoproject. Door het I.T.C. (internationaal instituut voor luchtkartering en aardwetenschappen) te Enschede zijn zogenaamde false-colour luchtfoto's van het Park gemaakt die een basis vormen voor een vegetatiekaart.

Het door de Vereniging in '81 gestarte pro-

ject resulteerde in '82 in het gereedkomen van een vegetatiekaart waarvan bij het beheer thans een dankbaar gebruik kan worden gemaakt. Voorts werd aan de hand van uit de foto's verkregen gegevens een begin gemaakt met het houtwallenonderzoek. Deze wallen vormen belangrijke cultuurhistorische elementen. Het wordt van belang geacht deze wallen in goede staat te houden en waar mogelijk te herstellen.

Voorts werd door de Vereniging toegezegd het aanschaffen van bomen voor het centrumplan te financieren. Tenslotte zullen gelden beschikbaar worden gesteld voor het plaatsen van een aantal banken in het park.

Commissie Natuurbeheer

In de loop van 1982 heeft de voorzitter van de Commissie Natuurbeheer prof. dr. M.F. Mörzer Bruyns, zijn lidmaatschap van de Commissie beëindigd. Hij werd als voorzitter opgevolgd door prof. dr. C.W. Stortenbeker, hoogleraar natuurbeheer te Wageningen.

Voorts werd de Commissie uitgebreid door toetreding van de heren C.F. Van de Bund en ir. W.H. Diemont, beiden werkzaam bij het R.I.N. Diverse beheersadviezen werden in 1982 uitgebracht, betrekking hebbende op het water in de vennen en in de vijver van St. Hubertus, de graslanden bij het Jachtslot, de heidevelden en het eikenbos op de Franse Berg. De Commissie heeft het bestuur van de Stichting positief geadviseerd over het voorstel van de directie het fietspad over het Oud-Reemsterveld in oostelijke richting te verleggen.

Onder auspiciën van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe werden voorts activiteiten ontwikkeld betreffende de uitwerking van het luchtfotoproject, het maken van een vegetatiekaart en het onderzoek naar de aanwezigheid en het beheer van houtwallen. Het houtwallenonderzoek omvat tevens de bestudering van de geschiedenis van de oude ontginningen. In dit verband heeft het Rijksarchief te Arnhem

de Commissie goede diensten bewezen met een kaart uit ± 1725 van de ontginning Oud-Reemst.

Voorts zijn in de Commissie de activiteiten van de Vogelwerkgroep toegelicht en besproken.

Prof. De Jong uit Wageningen heeft de geomorfologische kaart gepresenteerd die in 1981 werd gemaakt door de heer Van der Goes te Wageningen.

Tenslotte dient te worden vermeld, dat de Commissie het verrichten van natuurwetenschappelijke inventarisaties in het Park in algemene zin heeft besproken. Daarbij stond de vraag centraal welke relevante gegevens voor het beheer beschikbaar zijn, welke nog zouden moeten worden verzameld en op welke wijze de gegevens dienen te worden gepresenteerd opdat ze voor het beheer bruikbaar zijn.

Het is de bedoeling dat als gevolg van deze gedachtenvorming in 1983 concrete plannen kunnen worden opgesteld.

Samenwerking met Natuurmonumenten

Een intensivering van de samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten op het vlak van technisch beheer is niet mogelijk gebleken. De samenwerking betekent in organisatorische zin het handhaven van de dubbelfunctie inspecteur NM/directeur HV. Op bestuurlijk niveau zal de samenwerking worden geïntensiveerd door het instellen van een periodiek overleg tussen vertegenwoordigers uit beide besturen. In dit overleg zullen onder meer externe zaken aan de orde komen, zoals ruimtelijke ordening, Nationale Parken en -Landschappen.

Met Natuurmonumenten en andere eigenaren van grote natuurgebieden op de Zuid-Veluwe neemt De Hoge Veluwe deel aan een overleg inzake beheerssamenwerking. Na een eerste bespreking op uitnodiging van GS van Gelderland, heeft de Vereniging Behoud Veluwe het initiatief tot dit overleg genomen.

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 2: Het doel van de vereniging is het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park 'De Hoge Veluwe' (hierna te noemen het Park) en het desgevraagd bijstaan van de stichting genaamd 'Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe' (hierna te noemen de Stichting) bij de uitvoering van haar taak.

Artikel 3: De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

- a. jaarlijks één of meer zogenaamde Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
 - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park betreffende;
 - c. publicaties te doen verschijnen;
 - d. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 2 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park.
-

BESTUUR

D.A. Kramer	- ere-voorzitter
W.H. Borst	- voorzitter, tel. 055-553807
Drs. M. Onderwater	- secretaris Ursula v. Raesfeltlaan 1, 6994 BA De Steeg, tel. 08309-3293 (b.g.g. 020-5901911)
K. Hylarides	- penningmeester
Ir. W.H. Diemont	
Jhr. drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland	- burgemeester van Apeldoorn
M.K. van Dijke	- burgemeester van Ede
Mr. J. Drijber	- burgemeester van Arnhem
Mevr. W. Ebregt-van Riemsdijk	
Mevr. L.J.M. Laarman-Hageraats	
M. Pronk	
Mevr. E.M. de Ruiters-Dijkman	
Ing. H.J.W. Schimmel	
K. Stapel	
P.G.A. Timmerbeil	
Mevr. B. Wit-van Koetsveld	

Adviseurs:

Ir. C.J. Stefels	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Dr. R.W.D. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

Bomenfonds Hoge Veluwe: postgiro 3534903 Apeldoorn.

De minimum-contributie bedraagt *f* 15,— voor gewone leden; voor huisgenoten van leden *f* 5,—; voor jeugdleden (tot 18 jaar) *f* 2,50. Lidmaatschap voor het leven *f* 250,—. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor tenminste *f* 15,— per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegezonden. De leden ontvangen jaarlijks een accept-girokaart ter voldoening van de contributie. Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar.

Het lidmaatschap van de vereniging geeft geen recht op gratis toegang tot het Park.

Aanmeldingen, adreswijzigingen e.d.: Ledenadministratie Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe, Graaf Janlaan 11, 3708 GH Zeist (tel. 03404-14165).

Postgiro 951993 t.n.v. Ver. Vrienden v.d. Hoge Veluwe.

Programma Hoge Veluwedagen 1983

3 september	Zomer Hoge Veluwedag
Ir. H.A. van der Meiden
(Dir. Stichting „Bos en hout’’)
„Bossen en houtproductie in
Nederland en de wereld’’
8 oktober	Jeugd Hoge Veluwedag
Mevrouw Ada Hegelson:
„Beeldje, boompje, beestje’’
15 oktober	Zwerftocht over De Hoge Veluwe
22 oktober	Herfst Hoge Veluwedag
Fred Koning:
„De onderlinge relaties van uilensoorten’’
30 december	Oudejaarswandeling